

VAN CHRISTIANIA TOT DE ‘LAATSTE SLAG’

Drie generaties krakers in Denemarken, 1963-2008

Flemming Mikkelsen

Op 23 en 24 september 2006 marcheerden twee tot drieduizend jongeren door de straten van Kopenhagen. Ze bouwden barricades en vochten met de politie. Op 16 december 2006 namen nog eens vijfduizend jongeren deel aan een vreedzame demonstratie voor het stadhuis. Twee dagen later echter veranderden de demonstranten en hun buitenlandse sympathisanten de Kopenhaagse binnenstad in ‘een oorlogsgebied’, althans volgens de media. Maar het ergste moest nog komen. Van 1 tot en met 3 maart 2007 werden vreedzame bijeenkomsten met meer dan tienduizend deelnemers gevolgd door rellen en gewelddadige confrontaties met de politie. Er werd met projectielen gegooid, auto’s werden in brand gestoken en meer dan 850 mensen werden gearresteerd. In de maanden die volgden waren kleine en grotere opstootjes aan de orde van de dag.

Na vele jaren van relatieve rust werd Denemarken opnieuw getroffen door jongerenonlusten. Maar dit waren niet zomaar onlusten, dit was de reactie van duizenden jonge en soms oudere mensen op het besluit van de gemeente Kopenhagen om het laatste grote kraakpand te sluiten en met de grond gelijk te maken. Dit pand had zich door de jaren heen ontwikkeld tot een symbool en een populaire ruimte voor jonge activisten. Onder Kopenhagers had het gebouw de naam jongerenhuis gekregen (Deens: Ungdomshuset).

Voordat we terug gaan naar het midden van de jaren zestig, waar het allemaal begon, zal ik een korte inleiding geven over de belangrijkste onderwerpen van politiek protest in Denemarken sinds 1945. Daarna volgt een bespreking van de gebruikte bronnen en data, waarna ik een gedetailleerde analyse zal geven van de opeenvolgende kraakbewegingen, hun organisatiestructuur, activiteiten, claims, tegenstanders en bondgenoten. Ik sluit deze bijdrage af met enkele beschouwingen over jeugd, kraken en de democratie. Mijn belangrijkste stelling is dat jeugdbewegingen rationele politieke actoren zijn, die door constructief en innovatief gedrag en acties tegelijkertijd zowel de autoriteiten uitdagen, autonome ruimtes proberen te scheppen en de democratie uitbreiden.

Tabel 1: Belangrijkste onderwerpen van protest, 1946-2005 (percentage van het jaarlijks totaal)

	1946-50	1951-55	1956-60	1961-65	1966-70	1971-75	1976-80	1981-85	1986-90	1991-95	1996-00	2001-05	TOTAAL	N
Buitenlandse politiek	18,1	7,1	18,6	18,2	22,3	16,5	6,3	9,6	23,4	10,4	15,4	34,7	17,0	242
Vredesbeweging	11,1	21,4	11,6	21,5	11,4	0,9	4,4	12,4	3,7	6,9	1,0	1,0	8,0	114
Atoomwapens			14,0	23,1			1,3	6,2	5,1	1,7			3,9	55
Economische eenwording				0,8		5,2	3,2	2,3	2,2	1,7			1,8	26
Immigratie en vluchtelingen			2,3		0,5	0,4		7,3	13,1	24,1	18,5	18,4	5,6	79
Binnenlandse politiek	13,9	4,8	7,0	4,1	0,9	0,4	3,8	2,8	1,5	6,9	15,4	13,3	4,4	63
Leefomstandigheden	22,2	14,3	9,3	1,7	2,7	2,6	1,3	0,6	3,7	1,7	1,5		3,5	50
Arbeidsmarkt	16,3	23,8	23,3	7,4	9,1	17,0	30,5	27,0	6,6	13,8	6,2	1,0	16,0	227
Defensie (binnenlands)	1,4	11,9	2,3	2,5	5,5	1,7	0,6			1,7	1,5		2,0	29
Wonen	5,6		2,3	0,8	7,3	10,4	1,9	9,0	14,6	1,5	1,5	3,1	6,2	88
Onderwijs	1,4	2,4	4,7	2,5	20,9	14,4	16,4	6,7	5,1	8,6	4,6	7,1	10,3	146
Werkgevers		4,8		3,3		3,9	3,8	1,9	2,2	5,2	3,1		2,3	32
Religie				3,3	1,4	3,0		1,1	1,5	1,7	3,1	2,0	1,6	22
Sex/abortus					4,1	3,9	1,3	1,7	0,7	1,7	1,5	3,1	2,0	29
Millieu					2,7	5,2	3,2	3,9	6,6	1,7	3,1	2,0	3,1	44
Sociale instituties					0,9	3,0	1,9	1,1		3,5	4,6	3,1	1,8	26
Atoomenergie							5,7	1,1	0,7				0,8	12
Andere	10,1	9,5	4,7	10,7	10,5	11,3	8,8	5,6	9,5	8,6	20,0	11,2	9,8	139
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
N	72	42	43	121	220	230	159	178	137	58	65	98		1423

Bron: De belangrijkste informatie voor tabel 1 komt uit het krantenjaarboek. Een protestactie is een gebeurtenis waarbij meerdere personen samenkomen en een eis verwoorden die, wanneer zij ingewilligd wordt, ook invloed heeft op de levens van andere personen.

De kraakbewegingen in Denemarken waren een product van de nationale en internationale ontwikkelingen. Om een idee te krijgen van de politieke context en belangrijkste onderwerpen van politiek protest, zal ik eerst kort op deze zaken ingaan in het volgende hoofdstuk.¹

BELANGRIJKE PUNTEN VAN POLITIEK PROTEST NA 1945

In tabel 1 heb ik de belangrijkste onderwerpen van protest in Denemarken tussen 1946 en 2005 opgenomen en ingedeeld.²

Allereerst blijken internationale gebeurtenissen – zoals conflicten tussen staten, militaire operaties, vredeshandhaving, de Europese gemeenschappelijke markt (EU) en immigrantenzaken – meer dan een derde deel van het totaal aantal acties te bedragen. Verder worden de jaren vlak na de oorlog gedomineerd door arbeidsconflicten en zaken die invloed hebben op de levensomstandigheden. Na 1968 verplaatst het zwaartepunt zich naar het onderwijsstelsel en de woningmarkt, vanwaar de aandacht zich naar vele andere sectoren uitbreidt. In de jaren zeventig en de eerste helft van de jaren tachtig waren er ook veel arbeidsconflicten, terwijl immigratie en politieke vluchtelingen pas na 1985 onderwerp van protest werden. De algemene indruk uit de tabel is dat de Koude Oorlog en de daarmee samenhangende internationale spanningen de onderwerpskeuze van de sociale beweging lange tijd bepaalde. Toen in 1985 het tijdperk-Gorbatsjov aanbrak en de Berlijnse Muur in 1989 viel, verminderde de internationale spanningen. Dit veranderde de onderwerpskeuze van sociale bewegingen volledig en daarmee ook de aard van de maatschappelijke protesten. Verder zien we een industriële protestcyclus, veroorzaakt door een internationale economische bloei en de daaropvolgende recessie van 1971 tot en met 1985.³ Anders gezegd: het uiteenvallen van de USSR en de aanhoudende economische recessie gaven de socialistische oppositie en de linkse kern van de sociale beweging een flinke klap. Langdurig stedelijk protest tegen de overheid was niet langer een optie na de jaren tachtig. Pas de tweede generatie van de kraakbeweging en de incidentele rellen van jonge immigranten en vluchtelingen hadden de kracht om het establishment wakker te schudden.

BRONNEN EN GEGEVENS

De gegevens in tabel 1 bestaan uit 2771 sociale acties die gedocumenteerd zijn in edities van het krantenjaarboek, 1946-2005 (Deens: *Avis Årbogen*). Dit boek wordt jaarlijks – maar met enige vertraging – gepubliceerd en geeft beknopte informatie over gebeurtenissen die besproken zijn in de toonaangevende nationale dagelijkse kranten. De onderwerpskeuze omvat demonstraties, politieke vergaderin-

gen, bijeenkomsten, petitie's, boycotts, gewelddadige confrontaties, politie-acties en uiteraard kraakacties. Een collectieve actie wordt gedefinieerd als een gelegenheid waarbij meerdere mensen zich verzamelen en een eis kenbaar maken die, indien gerealiseerd, de belangen van andere personen beïnvloedt. Ik spreek over een kraakactie als een groep mensen onrechtmatig een publiek of privaat gebouw bezetten, of wanneer ze een pand proberen te verdedigen tegen een ontruiming.⁴

Ik heb ook gebruik gemaakt van andere gegevens. Gegevens over de levensloop van één van de meest levendige – sommigen zouden zeggen gewelddadige – jeugdbewegingen na de Tweede Wereldoorlog; de tweede generatie kraakbeweging (ongeveer 1982 tot 1994). Gegevens over acties werden verzameld uit de eigen publicaties van de kraakbeweging en die van de belangrijke dagbladen. De dataset die ik zo heb samengesteld bestaat uit 522 acties en maakt een diepgaander onderzoek naar specifieke aspecten van het protest – zoals de vormen van actie, onderwerpen, actoren, organisaties, strategieën en ideologie – mogelijk. Als aanvulling op de dataset heb ik gebruik gemaakt van gegevens over de levensduur van de belangrijkste kraakpanden tussen 1981 en 1994. Het merendeel van de krakers woonde daar, ontmoette er anderen en wierf er nieuwe activiteiten. Binnen deze fysieke omgeving bouwden ze de organisatorische basis van de kraakbeweging. Om ook de laatste ervaring van de kraakbeweging – dus de derde generatie krakers – te verslaan, heb ik toegang verkregen tot informatie over 280 bijeenkomsten in 2006 en 2007. Deze informatie heeft vooral betrekking op het bovengenoemde conflict over het Ungdomshuset. Deze gegevens werden oorspronkelijk samengesteld door René Karpantschhof als bijdrage aan een boek over de strijd om het Ungdomshuset. De analytische onderbouwing van dit essay is dus gebaseerd op drie verschillende datasets met daarbij aanvullende informatie uit secundaire bronnen en diverse publicaties.

GEBOORTE VAN DE KRAAKBEWEGING EN VROEGE HUURDERSPROTESTEN, 1963-1980⁵

Twee jaar na de eerste kraakactie in 1963, uitgevoerd door de Deense linkse groep Gruppe 61, bezette een groep jongeren – de meeste waren studenten – een leegstaande woning in het oude gedeelte van Kopenhagen. Binnen een half jaar waren er ongeveer zestig jongeren ingetrokken. Met toestemming van de particuliere eigenaar namen ze het beheer over en vormden de autonome gemeenschap Republiek Sofiegården. Vanuit dit pand probeerden ze deze manier van leven onder andere studenten te verspreiden. De groep wist lange tijd met succes het besluit van de lokale autoriteiten om Sofiegården te slopen aan te vechten. Maar uiteindelijk werd de tegenstand met harde hand onderdrukt. De voormalige bewoners waaierden uit in twee verschillende richtingen: de ene groep besloot samen te werken met de gemeente om te komen tot nieuwe of verbouwde studentenhuizen.

De andere groep besloot nieuwe kraakacties uit te voeren. Samen met nieuwe volgelingen ontwikkelden zij zich tot wat later de eerste echte kraakbeweging zou gaan heten (Deens: Slumstormerbevægelsen).

In de daaropvolgende twee tot drie jaar bezette deze kraakbeweging leegstaande huizen en trok ze zowel studenten en politieke activisten aan als drugsgebruikers en jonge mensen met sociale problemen. Sommige van deze huizen stonden op de nominatie voor sloop, terwijl anderen gebruikt werden als speculatieobjecten. Geïnspireerd door de Black Panthers in de VS, het denken van Mao en verschillende stedelijke bewegingen in andere Europese landen, pleitte de linkse factie van de beweging voor een beter milieu, autovrije steden en bovenal voor zelfbewuste en autonome gebieden als 'revolutionaire eilanden in een kapitalistische oceaan'.⁶ In september 1971 lanceerde ze een offensief van nieuwe kraakacties, symbolische blokkades en demonstraties met als doel het starten van een huurdersopstand. Kort na dit zogenoemde september-offensief splitste de beweging zich echter in drie groepen: één groep vormde zich tot een dogmatische marxistisch-leninistische frontorganisatie, een andere besloot om de eigen leefomgeving te verbeteren en de derde factie nam uiteindelijk bezit van Christiania. Voor ons zijn de twee laatstgenoemde bewegingen als voortzetting van de vroege kraakbeweging van belang.

In de zomer 1971 vernielde een lokale actie-groep een reclamebord en bouwde vervolgens een speelplaats in de buurt van een onlangs verlaten legerbasis in het centrum van de stad. Al snel vestigde een groot aantal jongeren zich in de lege gebouwen die op het terrein van de basis stonden. Vandaar uit riepen ze de 'vrije stad Christiania' (Deens: Fristaden Christiania) uit. Het gebied beslaat ongeveer 34 hectaren en ligt in het centrum van het oude deel van Kopenhagen. Sinds 1971 heeft het een bijzondere juridische, sociale en politieke status. Het begin van Christiania werd vergemakkelijkt door de besluiteloosheid van het Ministerie van Defensie, dat geen plannen voor de locatie had. In de jaren daarna verzekerde Christiania zich van brede steun vanuit de bevolking en van linkse partijen in het bijzonder. In 1973 erkende de regering Christiania als een tijdelijk 'sociaal experiment', wat neerkwam op een de facto erkenning van de bezetting. Naast een bloeiende zwarte markt (overheersende hasj) werd Christiania het centrum van alternatieve levensstijlen, alternatieve vormen van besluitvorming, culturele activiteiten, bedrijfjes, winkels en restaurants. De politie heeft meerdere malen een rem op de drugshandel gezet en de relatie met de politieke autoriteiten was soms erg gespannen. Desalniettemin slaagde de vrije stad erin om te overleven aan de rand van de maatschappij en hoewel zij zich telkens weer aanpaste aan de veranderende sociale en politieke situatie zijn veel van de originele ideeën en alternatieve vormen van organisatie van Christiania behouden gebleven.

In dezelfde periode ontstond er een huurdersbeweging in Denemarken. In een aantal grotere provinciesteden protesteerden jongeren en studenten tegen de hoge

huren en organiseerden ze huurboycots. In de oude voormalige arbeiderswijken van Kopenhagen (genaamd Nørrebro) werden huurdersverenigingen gevormd die de levensstandaard in de buurten wilden verhogen. Een van de bekendste en best georganiseerde huurdersvereniging, genaamd Nørrebro Beboeraktion (NB) of Nørrebro Huurdersactie, is voortgekomen uit de vroege kraakbeweging. Ze was vooral sterk in de oude arbeiderswijken van Kopenhagen en kon putten uit steun vanuit het communistische deel van de arbeidersbeweging, de ‘nieuwe’ linkse partijen en de bijzondere lokale politieke cultuur.

NB wilde de oude arbeiderswijken behouden voor sloop. Ze deed dit door oude gebouwen te renoveren en brandveilig te maken, ‘blokbeschermingseenheden’ op te richten die in actie moesten komen als huizenblokken gesloopt dreigden te worden, en tenslotte door allerlei sociale evenementen te organiseren. Zo was er een voetbalvereniging, een speelveld en zelfs een speelplaats genaamd ‘bouwen’ (byggeren). NB was echter niet de enige speler in het gebied; de sociaal-democratische elite in de gemeenteraad en projectontwikkelaars wilden hun stedelijke vernieuwingsplannen doorzetten. Het conflict escaleerde en bereikte een hoogtepunt in 1980, toen de gemeente Kopenhagen arbeiders onder politiebescherming beval om de speeltuin Byggeren – symbool voor zelfbeschikking en weerstand en een open ruimte in een druk bebouwde buurt – af te breken. Dit resulteerde in een twee weken durende confrontatie met de politie, met barricades, demonstraties, diverse gewonden en arrestaties. Tijdens de rellen sloten jongeren uit alle delen van Kopenhagen zich bij het protest aan. Velen van hen namen deel aan acties en gingen kraken. Hiermee startte in 1981 de tweede kraakbeweging in Denemarken, de zogenaamde BZ-beweging (BZ is de fonetische verkorting van het Deense woord voor kraken – ‘besætte’).

ONTSTAAN EN DE VROEGE ONTWIKKELING VAN DE BZ-BEWEGING, 1981-1983 ⁷

Deze tweede golf van bezettingen kwam niet alleen voort uit straatgevechten, zoals de eerste kraakbeweging, maar was ook internationaal geïnspireerd. In de eerste maanden van 1980 waren er grote krakersrellen in Amsterdam. Van daaruit verspreidde deze beweging zich naar Zürich en in het eerste kwartaal van 1981 bereikte het de Duitse steden. In de daarop volgende maanden begonnen jongeren in Kopenhagen gebouwen te kraken.⁸

De BZ-beweging ontstond rond verschillende bezettingen van gebouwen in de binnenstad van Kopenhagen. Op 31 oktober 1981 kraakte een groep jonge mensen genaamd Initivgrupper een oud leegstaand klooster in het centrum van Kopenhagen met het doel om daar een autonoom jongerencentrum op te richten. Initivgrupper bestond uit ongeveer 30 leden van socialistische jongerenorganisaties:

jongeren uit Christiania, vrouwen uit de rode kousen-beweging,⁹ een paar punks en studenten van het vrije gymnasium.¹⁰

Het besluit om het oude klooster te bezetten werd niet spontaan genomen. De basis was al eerder gelegd tijdens bijeenkomsten met andere groepen jongeren en gesprekken met omwonenden. Ook had Initivgruppen onderhandeld met de gemeente. De sociaal-democratische gemeenteraad echter, die jarenlang een stadsvernieuwingsplan had doorgezet met behulp van haar politiemacht, verwierp het idee van een jeugdcentrum. Op 15 oktober van dat jaar werd een tot de sloophamer veroordeelde bakkerij, Rutana, bezet. Twee dagen later leidde een demonstratie voor Rutana tot gewelddadige confrontaties en arrestaties. Er volgden diverse demonstraties, confrontaties met de politie en arrestaties en uiteindelijk werd op 31 oktober het klooster, Abel Cathrinesgade, gekraakt. De krakers stichtten een open huis zonder regels en leiders, en met maar een paar richtlijnen. Na drie en een halve maand verlieten ze het huis echter vrijwillig, omdat het huis te veel buitenstaanders met sociale problemen had aangetrokken, waardoor het onmogelijk was het pand draaiende te houden.

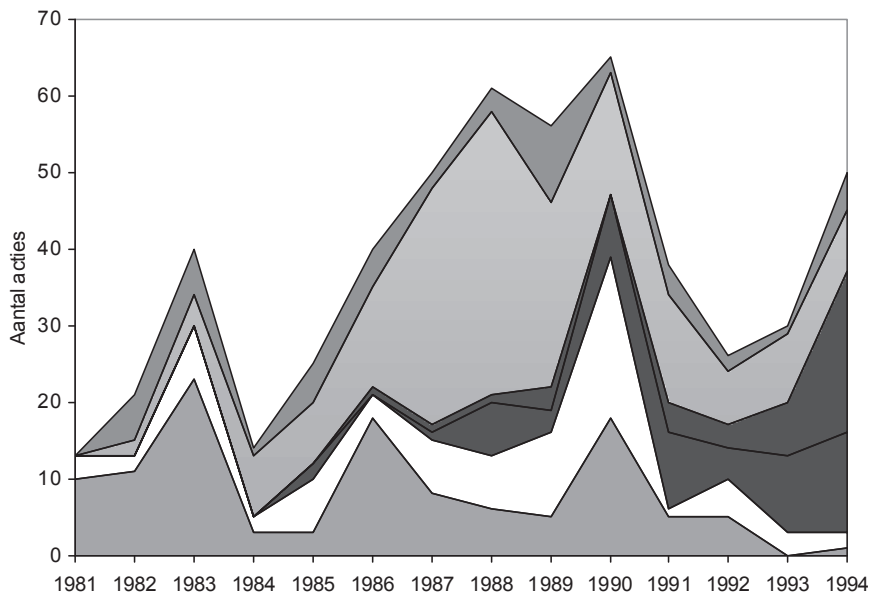
Voor sommigen was dit een nederlaag, zij verlieten de beweging. Anderen echter hadden hechte sociale netwerken opgebouwd en bezaten nog steeds het verlangen om het idee van samenleven in een autonome gemeenschap te realiseren. De bezetting van panden ging dus door. En hoewel de krakers vaak snel door de politiemacht werden ontruimd, slaagden ze er toch in heel wat huizen voor enkele maanden te bezetten. Deze gekraakte huizen werden de ruggengraat van de vroege BZ-beweging. Hier experimenteerden de krakers met nieuwe manieren van leven en inrichting, het runnen van muziekcafés, pubs en het geven van workshops. En van hieruit organiseerde en mobiliseerde ze ook voor demonstraties, acties en nieuwe bezettingen.

Kraken en directe confrontaties met de politie tekenden de opgaande fase van de BZ-beweging. De aanhoudende confrontaties leidden tot een spiraal van geweld, gevolgd door een wederzijdse wapenwedloop.¹¹ De politie voorzag zichzelf van nieuwe apparatuur en een flexibelere organisatiestructuur, terwijl de BZ-beweging haar slagkracht uitbreidde: ze leerde barricades te bouwen, zichzelf te verschuilen en gebruik te maken van katapulten. Zij maakte echter ook gebruik van subtielere acties zoals happenings op openbare plaatsen of collectieve diefstal uit supermarkten, gevolgd door de uitreiking van de gestolen waar aan armen en aanwezige passanten. Een keerpunt voor de BZ'ers deed zich in het najaar van 1982 voor (maar vooral ook in januari 1983), toen de politie de meeste bezette gebouwen schoonveegde en sloopte. Beroofd van hun huizen en verspreid over alle windrichtingen, reageerden de krakers hun frustratie af door middel van vandalisme. De ontruimingsgolf had het einde kunnen zijn van de beweging. Maar tijdens de zomer en het najaar van 1983 trokken de resterende BZ'ers langzaam maar zeker een nieuw gebouw, Ryesgade 58. Dit huis werd het nieuwe bolwerk

van de BZ-beweging met ongeveer 80 vaste bewoners. De beweging had echter wel een flinke klap opgelopen en begon in 1985 met het werven van nieuwe activisten om nieuwe huizen te kraken.

De bovenstaande beschrijving van de opgaande fase van de BZ-beweging onderschrijft in zekere mate het gebruikelijke beeld van een kraakbeweging: een groep jonge mensen, waaronder een aantal met linkse sympathieën, kraakt huizen om goedkope woonruimte te krijgen en te experimenteren met alternatieve levensstijlen. Met andere woorden, de kraakbeweging wordt door velen gezien als een maatschappelijk fenomeen – voor sommigen zelfs als een maatschappelijk probleem. In mijn optiek echter is de kraakbeweging in de eerste plaats een politiek fenomeen: naast confrontaties met de politieke autoriteiten kwam de BZ-beweging voort uit formele en informele organisaties die verbindingen hadden met linkse maatschappelijke bewegingen en inspiratie haalden uit internationale gebeurtenissen. Om dit idee uit te werken heb ik grafiek 1 hier toegevoegd. Deze grafiek geeft het aantal BZ-acties van 1981 tot 1994 weer.

Grafiek 1: De BZ-beweging – belangrijkste onderwerpen van protest, 1981-1994

Bron: De BZ-data set.

Opmerking: Het gaat hier om alle acties van de BZ-beweging – zowel wanneer zij openlijk samenkwamen om een eis kracht bij te zetten als wanneer zij ondergrondse acties uitvoerden met een politiek doel. Onder deze definitie vallen dus zowel vreedzame demonstraties, happenings en kraakacties als vandalisme en sabotage.

De grafiek bevestigt dat de BZ-beweging haar wortels heeft in kraken en huisvestingsproblematiek, maar ook dat zij zich ontwikkeld heeft tot een multilaterale politieke organisatie met een sterke internationale betrokkenheid. Niet-woongereleerde problemen kwamen na 1983 op de voorgrond. Demonstraties tegen en gewelddadige aanslagen op vertegenwoordigers van het apartheidsregime in Zuid-Afrika, evenals hun medewerkers en hun commerciële partners in Denemarken, domineerden de agenda tot 1990. Uitingen van solidariteit met krakers en autonome bewegingen in andere landen vonden ook plaats in deze jaren. Vanaf 1991 trokken vooral antiracisme, rechtse groeperingen en het lot van immigranten de aandacht van de BZ'ers, die overigens ook betrokken waren bij milieuproblematiek. Het is hier vermeldenswaard dat confrontaties met de politie en de behandeling van gearresteerde personen door de autoriteiten een constante bron van woede en agressie waren.

Tegen deze achtergrond kunnen we de gehele periode in vier fasen verdelen: de eerste fase van 1981 tot 1983 werd gedomineerd door kraken, vreedzame manifestaties en demonstraties, maar ook door gewelddadige confrontaties met de politie. Zij werd opgevolgd door een meer diffuus en provocerder actierepertoire van 1984 tot 1986. Tijdens de periode 1987-1990 namen internationale vraagstukken en kleinschalige ontwrichtende acties de beweging in beslag. Tussen 1991 en 1994 veranderde het repertoire wederom, ditmaal doordat de beweging nieuwe mensen aantrok en uiteenviel in facties en kleine onafhankelijke actiegroepen. Maar voordat we dit verhaal vertellen, moeten we terug naar het bezette huis aan de Ryesgade 58.

VAN DEMOBILISATIE TOT NIEUW ACTIVISME, 1984-1986

In dit bezette huis, Ryesgade, en vanaf 1985 ook in verscheidene andere kraakpanden, testten de BZ'ers hun ideeën over een autonome gemeenschap. De absolute afwezigheid van regels die de vroege BZ-beweging gekenmerkt had, werd vervangen door regelmatige huisbijeenkomsten en grote wekelijkse vergaderingen voor de hele beweging. Iedere bewoner nam verplicht deel aan het koken, de nachtwacht, discussies over gemeenschappelijke problemen en uiteraard de verdediging van het huis.

In 1984 en 1985 moesten de BZ'ers langdurig onderhandelen met de gemeente voor het verkrijgen van financiële steun en wettelijke toestemming voor de nog resterende en nieuw gekraakte huizen. Het was tijdens deze onderhandelingen dat de BZ'ers hun ideeën over democratie en de basisprincipes van de syndicalistische organisatie expliciet formuleerden. Deze ideeën bleken echter onverenigbaar met de belangen van de gemeenteraad. Om de verwachte sloop te voorkomen, bezetten en barricadeerden de BZ'ers van 14 tot en met 22 september 1986

onder grote media-aandacht een groot gebied rond Ryesgade. Na verschillende gewonnen confrontaties met de politie verlieten de BZ'ers hun barricades in stilte. In tegenstelling tot de situatie in 1983, toen de BZ-beweging bijna van de stadskaart geveegd werd, kwam ze nu met hernieuwde kracht en moed uit de strijd. Ze hadden zich succesvol tegen de politie verzet en de pers reageerde positief. De belangrijkste reden voor dit succes was dat honderden sympathisanten zich bij de beweging aansloten en georganiseerd werden in barricade-groepen. Er ontstond een geest van solidariteit die massale mobilisatie en vernieuwde activiteiten mogelijk maakte. De resterende en nieuwe gekraakte huizen werden als uitvalsbasis gebruikt voor demonstraties en aanslagen op buitenlandse ambassades en buitenlandse en Deense bedrijven die handel dreven met totalitaire regimes, in het bijzonder het Zuid-Afrikaanse regime.

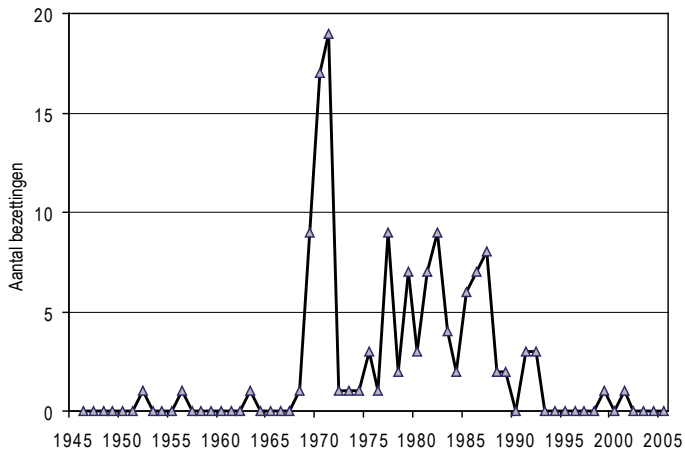
Al vanaf het ontstaan van de beweging waren er persoonlijke contacten met krakers en linkse radicalen in Duitsland en Nederland, bijvoorbeeld doordat krakers uit verschillende landen deelnamen aan elkaars demonstraties. Naast deze contacten bezochten BZ'ers ook Nicaragua en richtten daar solidariteitsbrigades op.

BZ-INTERNATIONALISME EN ANTI-IMPERIALISME, 1987-1990

De overwinninggeest hield echter niet aan. Na 1983 ging er opnieuw een groot aantal panden verloren. Acties tegen ontruiming waren tevergeefs (zie grafiek 2). Dit leidde tot het idee dat de beweging zou kunnen profiteren van het openen van een nieuw internationaal front. De anti-imperialistische strategie van het Duitse Rote Armee Fraktion – vooral zoals die was geformuleerd in de publicatie *Guerrilla, Widerstand und anti-imperialistische Front* uit 1982 – diende als ideologisch uitgangspunt. Nieuwe kraakpanden en nieuwe leden van de beweging die in het kielzog van de Ryesgade-opstand waren toetreden, waren hier vooral enthousiast over.

Kijkend naar het actierepertoire blijkt dat in deze periode slechts een handvol acties gericht zijn op leegstand, woningnood en kraken. De overgrote meerderheid van de acties zijn gericht op het aanvallen buitenlandse ambassades, buitenlandse en Deense ondernemingen, banken en andere instellingen die internationale financiële belangen in Denemarken vertegenwoordigen. Er werd gedemonstreerd tegen Apartheid in Zuid-Afrika, de VS, Israël, de EG en 'andere vertegenwoordigers van het kapitalisme en het imperialisme over de hele wereld'. Tussen 1986 en 1991 waren de BZ'ers actief in twee verschillende soorten actie: de goed georganiseerde demonstratie en militante sabotage. Veel betogers waren identiek gekleed met helmen, knuppels en zelfgemaakte explosieven. Ze slaagden er vaak in om de politie uit de buurt van demonstraties te houden en om gearresteerde kameraden te bevrijden. Sabotage werd vaak uitgevoerd door kleine groepen die in het donker

Grafiek 2: bezetting van publiek en privaat bezit

Bron: Het krantenjaarboek (Avis Årbogen) 1946-2005 (Mikkelsen, *Contention and Social Movements*). Met bezetting bedoel ik zowel het bezetten van een gebouw als de bescherming ervan tegen ontruiming door de politie

molotovcocktails, steen, verf of stinkbommen naar ambassades of multinationale ondernemingen gooiden. Op andere momenten vond sabotage plaats in de vorm van goed georganiseerde aanvallen en campagnes, zoals in november 1986 toen 27 Shellstations in één nacht beschadigd werden of in 1989 toen 150 activisten het Zuid-Afrikaanse consulaat volledig vernielden. Deze en andere campagnes werden vaak gevolgd door publieke demonstraties, debatten en discussies in de pers.

De campagne tegen Apartheid en Shell, dat handel dreef met Zuid-Afrika, was een onderdeel van een grotere nationale en internationale beweging. Veel NGO's stonden kritisch tegenover het Zuid-Afrikaanse regime en Shell, en in 1985 en 1986 besloot de Deense regering tot economische en culturele sancties. De BZ'ers werkten ook samen met het nationale Zuid-Afrika Comité en verwierf zo vooral onder jongeren respect en nieuwe sympathisanten. In 1988 en 1989 nam BZ deel aan een internationale campagne van directe acties tegen het Shellconcern. Het initiatief kwam van Nederlandse krakers. Samen met de Deense, Duitse en Zweedse autonomen bundelden zij hun krachten. Zij ontmoetten elkaar – vaak in Hamburg – tijdens illegale vergaderingen om hun acties te coördineren, maar namen ook deel aan legale internationale bijeenkomsten, bijvoorbeeld tegen Apartheid en autoritaire regimes of kernenergie. Culturele festivals en alternatieve feestjes maakten ook deel uit van deze transnationale netwerken.

In 1985 leidde een aanval van 350 Denen op een groep Iraanse vluchtelingen in de stad Kalundborg ertoe dat de aandacht van het publiek op een nieuw conflictpunt in de Deense samenleving werd gericht. Sinds 1980 hadden politici en

de media voedsel gegeven aan steeds agressievere vreemdelingenhaat en rechts populisme door vluchtelingen en immigranten af te schilderen als een bedreiging voor de handhaving van recht, de openbare orde en het welzijn in Denemarken. Rond die tijd ontstonden ook nieuwe soorten racistische jeugdbendes en White Power-achtige groepen. Zo voerde in 1985 een White Power-bende bekend als de Greenjackets aanvallen uit op BZ-huizen door middel van brandstichting en een shotgun en in de late jaren tachtig botsten Greenjackets en linkse activisten op diverse gelegenheden. In 1987 werd de anti-immigratieorganisatie de Deense Vereniging (Den Danske Forening) opgericht. Deze vereniging werd al snel doeltreffend van een brede coalitie van linkse organisaties (Fællesinitiativet Mod Racisme), waaronder de BZ-beweging.¹²

De verbredende interesses en het politieke beeld van de BZ-beweging – die zichzelf naar Duits voorbeeld autonoom begon te noemen – bracht hen een aantal radicale internationale en binnenlandse bondgenoten. Hun geïsoleerde positie, de voortdurende botsingen met de politie en de veroordeling door het grote publiek versterkten deze tendensen. De BZ'ers kozen voor morele en strategische steun aan gelijkgestemde groepen in andere landen die aan vergelijkbare politierepressie waren blootgesteld. Zij organiseerden bijeenkomsten en vergaderingen met kameraden en vooraanstaande personen uit het buitenland, inclusief ex-gevangene Roland Meyer van de Rote Armee Fraktion. De jaarlijkse Nieuwjaarsvergadering in Hamburg en nauwe samenwerking met de autonomen van de Hafensstraße, ook in Hamburg, werd al snel een must voor de Kopenhaagse krakers.

Hoewel de politie grootschalige arrestaties had opgegeven na 1984 en na Ryesgade in de verdediging was gedwongen, trok ze zich niet terug. Ze startte een positieoorlog. In plaats van frontale aanvallen op de kraakbeweging ondernam de politie zogenaamde speldenprikacties. Zij viel panden binnen en doorzocht huizen van organisaties in het BZ-milieu. Incidentele arrestaties en eenzame opsluiting zonder goed gemotiveerde redenen waren bedoeld om sympathisanten uit de buurt van de BZ-beweging te houden. De BZ'ers reageerden met kleine overvallen op politiepattrouilles en politiebureaus en grote demonstraties op openbare plaatsen tegen het politiegeweld. Ook marcheerden zij met solidariteit voor de gearresteerde kameraden naar rechtbanken en gevangenissen waar ze werden vastgehouden. Zij organiseerden ook een aantal zeer spectaculaire en uitdagende actieweken zoals Week 19 (1988) en Robin Raid-week (1989), waarbij ze demonstraties combineerden met happenings en politiek straattheater. Deze weken werden echter vaak beantwoord met arrestaties en politiegeweld. Maar de politie ontwikkelde na Ryesgade ook een meer lange termijn-beleid.

Zo gebod een nieuwe wet eigenaren van lege gebouwen deze voor bewoning ongeschikt te maken, zonodig met hulp van de politie. De politie kreeg ook de beschikking over betere uitrusting, zoals nieuwe traangasgeweren. Veel belangrijker was echter dat ze hun logistiek verbeterden en hun uitruktijd verkortten.

Hun vermogen om snel honderden voor oproerbeheersing uitgeruste troepen te mobiliseren nam aanzienlijk toe na 1986. De campagne van de politie bereikte haar hoogtepunt met de ontruiming van de meest actieve kraakpanden; Mekanisk Musik Museum, Sorte Hest, Baghuset en, tenslotte in 1990, Kapaw. De BZ'ers namen wraak door middel van straatgevechten en ze probeerden tevergeefs de huizen te heroveren. Demonstraties trokken duizenden sympathisanten, maar bleven zonder gevolgen. De BZ-beweging stortte opnieuw in, voornamelijk omdat ze beroofd was van haar centrale plaatsen. Kortom, de politieke autoriteiten hadden gekozen voor een strategie van repressie: geen onderhandelingen, maar sloop van de potentiële kraakpanden en een slagvaardige politie.

ONTBINDING VAN DE BZ-BEWEGING EN VORMING VAN DE AUTONOME BEWEGING, 1991-2005

Het verlies van de meeste kraakpanden en twee van de belangrijkste contactpunten met de rest van de wereld, de cafés en ontmoetingsplaatsen in Kapaw en Sorte Hest, verminderden de macht en het bereik van de beweging fors. Daarbij kwam nog dat de nieuwswaarde van de anti-imperialistische acties afnam en dat alles wat de smaak van socialisme en collectieve oplossingen met zich meedroeg na de val van de Berlijnse muur in 1989 in de verdediging gedrongen werd. Politiek geïsoleerd en, na het verlies van hun huizen, zonder infrastructuur verlieten sommigen de beweging terwijl anderen zich vestigden in legale woongemeenschappen in de oude binnenstad van Kopenhagen, niet ver van hun oude bastions. Van hieruit begon men het politieke netwerk opnieuw op te bouwen en men plaatste de eigen acties in het grotere geheel van politieke activiteiten rond antiracisme, milieuoactivisme, anti-imperialisme, socialistische jongeren-netwerken en de weerstand tegen de EG.

Op 30 november 1991 ontmoetten enkele BZ'ers elkaar weer tijdens een grote succesvolle antifascistische blokkade in Lund (Zweden). Deze hernieuwde contacten werden omgezet in concrete politieke activiteiten na de dood van Henrik Christensen. Christensen was een jonge antiracistische actievoerder die op 16 maart 1992 door een bom werd gedood.¹³ Het resultaat was de vorming van de Anti-Fascistische Actie (AFA); een mix van oud-BZ'ers en veel linkse groepen die al eerder in 1992 deelnamen aan de vorming van het Anti-Racistische Netwerk (ARN). Naast diverse demonstraties tegen rechtse organisaties en neonazi's, voerden de AFA en de ARN actie in Zweden en namen ze deel aan Europese antiracistische bijeenkomsten.

Na de gedwongen ontruiming in 1990 zagen de meeste BZ'ers af van kraken en zochten ze naar alternatieven; zij vermeden ook directe confrontaties met de politie. Samen met andere jonge linkse socialisten richtten ze op 1 mei 1993 Rebel

op. Rebel huurde legaal een nieuw centrum voor hun activiteiten, Solidaritetshuset in Nørrebro in Kopenhagen. Ondanks de vorming van AFA en Rebel was de beweging gefragmenteerd en verward en in staat van ontbinding. Na het verlies van de meeste van hun toevluchtsoorden in 1990 en het verlies van de gemeenschappelijke identiteit van de beweging, daalde het aantal gezichtsbepalende activiteiten tot hetzelfde lage niveau als tijdens de vorige periode van neergang in 1983. Er vond echter een echte ommekeer plaats op 18 mei 1993.

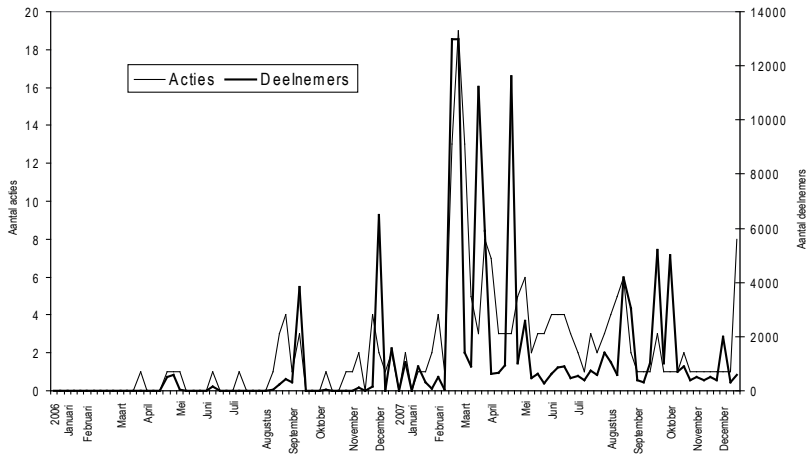
Het tij begon al te keren op 2 juni 1992 toen een kleine meerderheid van de Deense bevolking tot ergernis van de leidende politici het Verdrag van Maastricht verwierp tijdens een referendum. De politici onderhandelden in de maanden die volgden een compromis uit met de andere EG-landen dat door de Denen werd goedgekeurd in een tweede referendum op 18 mei 1993. Dezelfde avond echter blokkeerden demonstranten een weg in de binnenstad van Kopenhagen onder het motto 'EG-vrije zone'. De politie reageerde met traangas en tijdens de daaropvolgende ongeregelde trok zij haar pistolen en schoot ze op demonstranten en omstanders; er raakten 11 personen gewond. In één klap gaf dit incident de sluimerende beweging hernieuwde bekendheid als een militante linkse oppositiekraft. In de volgende maanden raakte de beweging verwickeld in intense confrontaties met de staat en een heftig publiek debat met linkse partijen en het algemene publiek. Dit leidde tot een nieuwe aanwas van activisten en de toename van de interne solidariteit en de mobilisatie: de BZ'ers van de jaren tachtig waren de autonomen van de jaren negentig geworden.

Terwijl anti-racisme en anti-nazisme nog steeds van belang waren, kwamen nu ook andere kwesties naar voren.¹⁴ Vóór 1993 waren maar enkele activiteiten gericht op de milieuproblematiek, maar met het besluit van de regering om een brug over de Sont te bouwen (Øresund), verkreeg de antikapitalistische beweging de beschikking over een concreet en ideologisch doel. Samen met de lokale bewoners die getroffen werden en mensen van het Stop-de-brug-netwerk blokkeerden groepen van BZ'ers de bouwplaats en demonstreerden ze voor een meer ecologisch duurzame economie. Zij koelden hun woede ook tegen Deense ondernemingen die werkzaam waren voor het Øresund-consortium en lanceerden een campagne tegen de komst van McDonald's in de Kopenhaagse binnenstad. Deze groep van autonome milieuactivisten hielden bijeenkomsten in Solidaritetshuset en het aanpalende antifascistische café, Kafa-X, waar ze samenkwamen met andere groepen gelijkgezinde jongeren. De autonomen introduceerden ook de internationale actievorm 'Reclaim the Streets' en bundelden hun krachten met andere buitenlandse activisten toen ze probeerden om de EU-top in Göteborg in 2001 tegen te houden.

In tegenstelling tot de BZ-beweging kozen de autonomen ervoor te streven naar politiek effect door brede allianties met gevestigde organisaties en partijen aan te gaan. Als gevolg van deze nieuwe tactiek nam het aantal verstorende acties

af, werden er maar mondjesmaat huizen gekraakt en gaf alleen Christiania zo nu en dan aanleiding tot confrontaties tussen bewoners en de politie. Het zou tot 2006 duren voordat jongeren opnieuw barricades zouden bouwen.¹⁵

Grafiek 3: Strijd om het jongerenhuis: acties en deelnemers, 2006-2007

Bron: De Jongerenhuis-data set (Karpantschov en Lindblom (red.): Kampen om Ungdomshuset 2006-2008).

DE STRIJD VAN UNGDOMSHUSET EN DE 'NORMALISERING' VAN CHRISTIANIA, 2006-2008¹⁶

Ik begon dit artikel met een korte beschrijving van de slag om het Ungdomshuset in 2006 en 2007, een pand wier historie teruggaat tot op 1982, toen de gemeente Kopenhagen – na zware rellen – een leegstaand gebouw aan de BZ-beweging schonk. Onder het motto 'Geen dank aan het systeem' verhuisden activisten erheen en sindsdien is het jongerenhuis onlosmakelijk verbonden met het radicale politieke en culturele jongerenmilieu. Zoals bij de meeste kraakpanden werd het pand beheerd door een wekelijkse vergadering die besliste over de dagelijkse gang van zaken. Bij belangrijke politieke kwesties die van invloed waren op de hele beweging – zoals een ontruimingsdreiging of onderhandelingen met de autoriteiten – kwamen activisten uit alle kraakpanden samen. Veel van deze algemene vergaderingen vonden plaats in het jongerenhuis omdat daar de enige plek was, een oude concertzaal, waar honderden mensen zich op hetzelfde moment konden verzamelen.

Tijdens de jaren tachtig verleende het jongerenhuis ook onderdak aan een goedkope openbare keuken, een café en een bioscoop; voor het algemene publiek had het huis de reputatie een van de belangrijkste podia voor alternatieve rock en punkmuziek te zijn. Er kwamen veel Deense en internationale bands. Het jonge-

renhuis was ook de locatie voor tal van politieke bijeenkomsten, inclusief ontmoetingen met vertegenwoordigers van revolutionaire bewegingen van over de hele wereld.

Tijdens de eerste helft van de jaren negentig, toen de BZ-beweging zich omvormde tot de autonome beweging en de tweede generatie kraakbeweging uit elkaar aan het vallen was, raakte het jongerenhuis geïsoleerd en kon het niet meer steunen op de oudere activisten. Onervaren jongeren probeerden het huis open te houden, maar nadat het getroffen werd door een brand in 1996 zagen de onvermoeibare tegenstanders hun kans schoon om het voormalige BZ-bolwerk te sluiten. Maar toen de politici hun in 1999 genomen besluit in 2007 uit wilden voeren, had het huis haar krachten hervonden en reageerden duizenden sympathisanten met enorme protesten. Dit is te zien in grafiek 3.

Op 1 maart 2007 trok de politie in gevechtsuniform het pand binnen en baande zo de weg vrij voor de sloop die vijf dagen later plaatsvond. Zo verloren de activisten en de aanhangers van het jeugdhuis de ‘laatste slag’, maar ze verloren niet de strijd voor een autonoom huis. In de hierop volgende weken en maanden organiseerde de harde kern van activisten en aanhangers verscheidene vreedzame demonstraties en enkele gewelddadige confrontaties. De politici van de Kopenhaagse gemeenteraad, die in maart 2007 verdere dialoog met de jonge rebellen hadden afgewezen, begonnen zich nu open te stellen voor nieuwe contacten – vaak via een derde internerende partij. Resultaat van deze hernieuwde bemiddelingspoging was dat de gemeenteraad de woordvoerders van de jonge rebellen een nieuw adres niet ver van het oude jongerenhuis aanbood, waar zij uiteindelijk in april 2008 introkken. Ironisch genoeg werd dit besluit genomen ondanks protesten en demonstraties van de burens van het nieuwe jeugdhuis. Geleid door conservatieve, liberale politici marcheerden ze door de binnenstad van Kopenhagen met stenen in hun handen – bakstenen gemaakt van piepschuim – om aan te tonen ‘hoe mensen hun zin krijgen in Kopenhagen’. Zo eindigde de laatste slag om het jongerenhuis. Maar hoe zit het met Christiania, het andere grote nationale en internationale symbool van het succesvolle kraken, politieke autonomie en zelfbeschikking?

Sommige van de confrontaties tussen de jongerenhuisactivisten en de politie vonden direct buiten Christiania plaats. Ook namen de spanningen tussen de bewoners van Christiania en de wetshandhavers toe sinds de benoeming van een liberale stadsbestuur in 2001, voornamelijk als gevolg van het besluit van het bestuur om de status van Christiania te ‘normaliseren’. Vanuit het perspectief van het liberale stadsbestuur betekende normaliseren aanpassing aan de wereld buiten Christiania. Uit het oogpunt van de ‘Christianieten’ betekende het echter vermindering van het bezette gebied en de sociale voorrechten, aanpassing aan de commercialisering van de woningmarkt en tenslotte verlies van invloed op de beslissingen betreffende de toekomst van Christiania. Op het moment van schrijven heeft Christiania het ‘aanbod’ van de overheid afgewezen, wetende dat een

poging van de autoriteiten om de vrije stad Christiania op te heffen en te ontmantelen zal resulteren in enorme en langdurige confrontaties die meerdere malen gewelddadiger zullen zijn dan de strijd van Ungdomshuset.

DE STRIJD OM STADSRUIMTE EN AUTONOMIE, 1963-2008

Kraken is een middel om te voorzien in goedkope verblijfplaatsen, autonome centra te creëren en druk uit te oefenen op de autoriteiten. Het is een vorm van collectieve actie die nu al zo'n veertig jaar bestaat. De opkomst van de eerste kraakbeweging viel samen met de opkomst van nieuwe sociale bewegingen na 1968. Na een periode van stagnatie in 1972-1976, steeg het aantal kraakacties opnieuw in 1977 doordat studenten en scholieren hun onderwijsinstellingen bezetten evenals andere openbare locaties. De bezetting als vorm van sociaal en politiek protest werd ook gebruikt door werknemers en dienstweigeraars. Vanaf 1981 werd het middel vooral gebruikt door de tweede generatie krakers, de BZ-beweging, terwijl politieke vluchtelingen buitenlandse ambassades en kerken bezetten. Sinds 1994 is het bezetten/kraken van openbaar en particulier eigendom min of meer verdwenen uit het collectieve actierepertoire; alleen de tussenkomst van de politie in de gemeente Kopenhagen deed de kraakbeweging in 2006 en 2007 herleven.

Wat we kunnen leren van deze geschiedenis van drie kraakgeneraties, is dat kraken een nieuwe vorm van collectieve actie is, die gebruikt kan worden door veel verschillende groepen in veel verschillende omstandigheden. Een kraakactie zet directe druk op de autoriteiten en trekt de aandacht van het publiek. Kraakacties zijn echter ook riskante ondernemingen, omdat de overheid vaak reageert met bruto politieoptreden gevolgd door arrestaties en straffen.

Het zwaartepunt van de eerste generatie Deense krakers lag in de binnenstad van Kopenhagen, dat wil zeggen de oude arbeiderswijken met een groot aantal leegstaande en slecht onderhouden huizen die bestemd waren voor sloop. De krakers stonden daarbij niet alleen, ze verschenen op het politieke toneel op hetzelfde moment als vele andere linkse partijen en sociale bewegingen. In plaats van een linkse ideologie te verspreiden – zoals veel hedendaagse bewegingen – stichtten de vroege krakers op leefgemeenschappen gebaseerde organisaties, organiseerden ze sociale activiteiten en experimenteerden ze met een andere, meer collectieve, manier van samenleven.

De krakers van de jaren tachtig en de jaren negentig hadden een antikapitalistisch en anti-imperialistisch denkkader. Ze kraakten huizen en vochten met de politie in vrijwel dezelfde wijken als de vroege krakers. Wat hen echter onderscheidde van de eerste generatie krakers was hun unieke nationale en internationale politieke betrokkenheid en hun bereidheid om te kiezen voor directe en soms gewelddadige acties. Ze waren radicaler, maar ook meer geïsoleerd van de rest van

de samenleving. Op de lange termijn was kraken als een sociale en politieke actie haar overtuigingskracht aan het verliezen.

Vanaf het begin van de jaren negentig werden er nauwelijks nog pogingen ondernomen om nieuwe huizen te kraken. In plaats daarvan kwam de verdediging van eerdere veroveringen en posities. Hier zijn twee oorzaken voor. De eerste oorzaak is dat er gewoon niet veel gebouwen over waren om te kraken. In de periode van de jaren zestig tot en met de jaren tachtig leidde stedelijke vernieuwing tot massale leegstand van huizen die op de slooplijst stonden. Hieraan kwam een einde toen het opruimen van de achterstandsbuurten in de jaren negentig ten einde liep. Dit leidde niet alleen tot een daling van het aantal geschikte huizen, maar maakte het ook lastiger nieuwe krakacties te legitimeren. Een andere reden voor de daling van het aantal kraakacties was dat deze vorm van actie de autoriteiten niet langer overviel. Zij hadden geleerd om het verschijnsel politiek en/of door de inzet van de politie aan te pakken. Op de drempel naar de jaren negentig waren de autoriteiten bereid politiemensen beter uit te rusten en gelaten te accepteren dat ontruiming kon leiden tot ordeverstoringen en mogelijke slechte publiciteit.¹⁷

Geconfronteerd met overheidsrepressie en beroofd van de meeste van hun huizen splitste de tweede generatie van de krakers zich in meerdere kleine politieke groepen; ze viel min of meer uiteen. Alleen inspiratie door nieuwe mondiale sociale bewegingen,¹⁸ en de poging van de autoriteiten om zich te ontdoen van de laatste grote autonome verzamelplaats voor jongeren, het Jongerenhuis, startte een nieuwe golf van mobilisatie die duurde van september 2006 tot december 2007. De combinatie van gewelddadige straatgevechten met vreedzame demonstraties resulteerde in een nieuw jongerenhuis niet ver van het oude. Het valt nog te bezien of deze golf van confrontaties het beginpunt vormen van een nieuwe golf van politieke activiteiten.

DIRECTE ACTIE, KRAKEN EN DEMOCRATIE

Het laatste onderwerp dat moet worden behandeld is de politieke impact van de kraakbewegingen, en het verband tussen directe actie, kraken en democratie. In het publieke debat wordt men vaak geconfronteerd met de stelling dat illegale bezettingen geen concrete en duurzame resultaten kunnen bereiken. Dat is echter een mythe. Naast Christiania, dat al 38 jaar bestaat, hebben veel van de gemeentelijke woningen, huurhuizen, culturele centra, studenten- en jongerenhuizen jarenlang succesvol weerstand geboden aan politieke en commerciële belangen. Het meest recente geval, die van het jongerenhuis, toont aan dat mobilisatie en het gebruik van gewelddadige acties wel degelijk effect kan hebben. Het soms gewelddadige verzet heeft de politieke en economische instanties gedwongen te onderhandelen

met de activisten en rekening te houden met de belangen van de plaatselijke bewoners. Volgens de visie van vooral de tweede generatie krakers, waren militante acties nodig om de beweging in stand te houden – ‘geen geweld, geen beweging’ – en gaf deelname aan gewelddadige acties prestige, ook al verlieten sommige de beweging erom. In de loop van de jaren tachtig werden collectief geweld en in het bijzonder de overwinningen op de politie het belangrijkste thema binnen de kraakbeweging. Maar de kraakbewegingen deden veel meer dan alleen kraken en gewelddadige acties uitvoeren. Krakers waren betrokken bij nationale en internationale politieke campagnes. De kraakpanden functioneerden als woningen, verzamelplaatsen en veilige ruimten voor generaties van jongeren;¹⁹ huizen werden ook belangrijke ontmoetingsplaatsen voor politieke debatten en discussies over het uitvoeren van nieuwe kraakacties. Maar bovenal vormden ze het startpunt van de politieke campagnes over vervuiling, racisme, vrouwen, pornografie, ruimtelijke ordening, openbaar verkeer, immigranten, politiegeweld en niet te vergeten de protesten tegen de multinationale ondernemingen, apartheidregimes en ondersteuning van krakers in andere landen en bevrijdingsbewegingen over de hele wereld.

Het repertoire van verzet van de kraakbewegingen wisselde tussen directe actie, vreedzame demonstraties en discussies met gevestigde organisaties en overheden. Hoewel krakers vaak door de autoriteiten werden beschuldigd van het gebruik van gewelddadige middelen om democratische regels om te buigen, kan hun actierepertoire ook op een meer positieve manier worden geïnterpreteerd.

Overheden, politieke partijen, gevestigde organisaties en economisch bevoorrechte groepen hebben de neiging de structuur van de samenleving te bevriezen en hun macht via de markt en routinematige politiek uit te breiden; kansarme groepen beschikken niet over deze mogelijkheden.²⁰ Demonstraties en directe acties, met inbegrip van kraakacties, hebben het potentieel om deze macht uit te dagen en mobiliseren voornamelijk jonge mensen. Deze acties hebben de dialoog met politici bevorderd. Macht en controle over de stedelijke ruimte verschoof hierdoor van de markt en het conventionele politieke systeem naar direct contact met de benadeelden, die zo toegang hebben gekregen tot middelen en mogelijkheden voor zelfexpressie waarvan ze anders van zouden zijn afgesneden. Op deze manier zijn jongerenbewegingen rationele politieke actoren die strategisch kiezen tussen gewelddadige acties, vreedzame demonstraties en onderhandelingen als ze redenen hebben om te denken dat dit hun zaak zal helpen.

De jonge activisten accepteren de beginselen van de representatieve democratie, maar dagen haar ook uit. Op het algemene niveau van de samenleving aanvaardden ze de notie van een liberale democratie, maar op het gemeenschapsniveau pleiten zij sterk voor directe democratie. Krakers en andere jeugdbewegingen zien armoede, ongelijkheid en privileges als belemmeringen voor de democratische

integratie en zetten zich in voor de sociale, culturele en economische emancipatie van gemarginaliseerde groepen. Hiermee staan ze in een lange traditie.

NOTEN

- 1 Ik wil graag René Karpantschof bedanken voor zijn nuttige opmerkingen bij dit artikel.
- 2 Voor een algemeen overzicht zie Flemming Mikkelsen, 'Contention and Social Movements in an International and Transnational Perspective: Denmark 1914-95' in *Journal of Historical Sociology* jr. 12 (1999) nr. 2; Flemming Mikkelsen (red.), *Bevægelser i demokrati – Foreninger og kollektive aktioner i Danmark* (Aarhus Universitetsforlag: Århus, 2002).
- 3 In tabel 1 wordt bij arbeidsconflicten tussen 1971 en 1985 ook verwezen naar aanverwante activiteiten, zoals bezettingen van openbaar of particulier eigendom, consumentenboycots en vooral blokkades van goederen en personen, stakingen, maar tot op zekere hoogte ook confrontaties met de politie.
- 4 In Denemarken is bezetting van openbare of private huizen en gebouwen een illegale handeling. De politie is verplicht in te grijpen als de eigenaar dat verlangt.
- 5 Dit gedeelte is voornamelijk gebaseerd op René Karpantschof en Flemming Mikkelsen, 'Fra slumstormere til autonome – husbesættelse, ungdom og social protest i Danmark 1965-2001' in Flemming Mikkelsen (red.), *Bevægelser i demokrati*.
- 6 Over de internationale situatie zie Eddy Cherki, Dominique Mehl en Anne-Marie Metaillé, 'Urban Protest in Western Europe' in Colin Crouch en Alessandro Pizzorno (red.), *The Resurgence of Class Conflict in Western Europe Since 1968*. dl. 2 (Holmes en Meier: New York, 1978); Manuel Castells, *The City and the Grassroots. A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movements* (University of California Press: Berkeley, 1983).
- 7 De drie delen van de BZ-beweging zijn gebaseerd op Flemming Mikkelsen en René Karpantschof, 'Hausbesetzungen, Jugend und sozialer Protest. Jugendbewegungen in Dänemark von 1965-1995' in Roland Roth en Dieter Rucht (red.), *Jugendkulturen, Politik und Protest. Vom Widerstand zum Kommerz?* (Laske en Budrich: Opladen, 2000); Flemming Mikkelsen en René Karpantschof, 'Youth as a Political Movement: Development of the Squatters' and Autonomous Movement in Copenhagen, 1981-95' in *International Journal of Urban and Regional Research*, jr. 25 (2001) nr. 3; René Karpantschof en Flemming Mikkelsen, 'Fra slumstormere til autonome'.
- 8 Ruud Koopmans, *Democracy from below. New social movements and the political system in West Germany* (Westview Press: Boulder, CO, 1995); Helmut Willems, *Jugendunruhen und Protestbewegungen* (Laske en Budrich: Opladen, 1997).
- 9 'De rode kousenbeweging' eiste gelijke rechten en gelijke kansen voor mannen en vrouwen. Zie Drude Dahlerup, *Rødstrømperne. Den Danske Rødstrømpebevægelses Udvikling, nytænkning og gennemslag 1970-1985*, 2 dln (Gyldendal: København, 1998).
- 10 Turi Rogge Madsen, Claus Møllergaard en Leif Thomsen, *Ungdom 80 - ungdom som sociale bevægelse* (Forlaget Politiske Studio: København, 1982).
- 11 Jørgen Vestergaard (red.), *Sociale uroligheder. Politi og Politik* (Socpol: København 1986); Jørgen Jepsen, 'Statsmagten, politici og kollektive aktioner i nyere TID' in Flemming Mikkelsen (red.), *Protest og Oprør. Kollektive aktioner i Danmark 1700-1985* (Modtryk: Århus, 1986).
- 12 René Karpantschof, *Nynazismen og dens modstandere i Danmark* (Sydjysk Universitetsforlag: Esbjerg, 1999).
- 13 Ibidem.

- 14 René Karpantschof en Flemming Mikkelsen, 'Rise and Fall of the Racist Right-Wing Movement in Denmark, 1982-2006' (paper presented at the 13th Nordic Migration Conference, AMID, Aalborg University, revised version 2007).
- 15 René Karpantschof en Flemming Mikkelsen, 'Kampen om byens rum. Ungdomshuset og husbesættelser i København 1965-2008' in René Karpantschof en Martin Lindblom (red.), *Kampen om Ungdomshuset 2006-2008. Studio i et oprør* (Monsun & Forlaget Frydenlund: København, 2008).
- 16 Dit hoofdstuk is gebaseerd op René Karpantschof, 'Ungdomshusoprøret i 2007. Baggrund, forløb og konsekvenser' in Karpantschof en Lindblom (red.), *Kampen om Ungdomshuset*. Zie ook Peter Birke en Chris Holmsted Larsen (red.), *Besetze deine Stadt! - BZ din door! Häuserkämpfe und Stadtentwicklung in Kopenhagen* (Assoziation A: Berlijn, 2008).
- 17 Over geweld, politiek en politie in Denemarken na de Tweede Wereldoorlog: zie René Karpantschof en Flemming Mikkelsen, 'Vold, Politik og demokrati i Danmark Efter 2. Verdenskrig' in *Arbejderhistorie* *nee.* 1 (2008).
- 18 Sidney Tarrow, *The New Transnational Activism* (Cambridge University Press: Cambridge, 2005).
- 19 William H. Sewell, Jr., 'Space in Contentious Politics' in Ronald R. Aminzade, *Silence and Voice in the Study of Contentious Politics* (Cambridge University Press: Cambridge, 2001).
- 20 Jack A. Goldstone, 'Introduction: Bridging Institutionalized and Noninstitutionalized Politics' in idem, *States, Parties, and Social Movements* (Cambridge University Press: Cambridge 2003); Roger Karapin, *Protest Politics in Germany. Movements on the Left and Right since the 1960s* (The Pennsylvania State University Press: Pennsylvania 2007).